

Kauan eläköön esine! -polku

Kenelle: 1.–4.lk

Kesto: näyttelysalissa 30–45 min, luokahuoneessa n. 20 min

Yleistä polusta ja ennakkovalmistelut:

Kauan eläköön esine! -polku on suunniteltu luokan omatoimiseksi vierailuksi Lapin maakuntamuseoon, jossa **opettaja tutustuttaa** oppilaat museon perusnäyttelyyn ja museon tehtäviin. Polkuun kuuluu opettajan johdattama tarinallinen kierros museon perusnäyttelyssä sekä toiminnallinen osio Arktikumin luokahuoneessa. Lisäksi polkuun voi halutessaan sisällyttää ennakotehtävän koulussa.

Arktikumin **luokahuone** ja siellä oleva **peda-kaappi** on **varattava ennen** tulevaa vierailua Arktikumin asiakaspalvelusta (p. 016-322 3260). Opettajan tulee **tutustua** polun **sisältöön**, **peda-kaapin aineistoon** ja museon **perusnäyttelyyn ennen** varsinaista museovierailua. Varmista asiakaspalvelusta, että luokahuone on vapaana tutustumiskäynnilläsi.

Ennen museovierailua opettaja kertoo ryhmälleen, miten museossa käyttäytyään. Opettajan ennakkovierailu sekä varsinainen museovierailu ovat maksuttomia Rovaniemen alueen kouluille ja päiväkodeille.

Museovierailun tarkoitus sekä polun sisältö ja tavoitteet:

Museovierailun aikana tutustaan Arktikum-taloon ja Lapin maakuntamuseon perusnäyttelytiloihin. Pyrkimyksenä on, että lapselle jää positiivinen mielikuva ensikosketuksesta museoon. Vierailulla opitaan lukemaan museota ja ymmärtämään sen tarjoamia oppimisen mahdollisuuksia. Oppilaille tulee tutuksi myös museossa käyttäytyminen.

Kauan eläköön esine! -polulla perehdytään siihen, mikä museo on ja mitkä ovat sen tehtävät. Polulla syvennytään museon tehtäviin historiantallentajana ja -esittelijänä. Museon perusnäyttelyssä esillä olevasta kokoelmasta nostetaan tarkastelun kohteeksi neljä esinettä, joilla jokaisella on oma tarinansa ja syynsä olla museossa.

Polulla opetellaan tarkastelemaan esineitä opettajan kertomien tarinoiden kautta. Oppilaat pääsevät pohtimaan, mitä esineet ovat, mitä merkityksiä esineillä voi olla, ja mistä esineet kertovat. Esineistä havainnoidaan myös muun muassa niiden materiaaleja, rakenteita ja yksityiskohtia. Polun päätteeksi oppilaat pääsevät vertailemaan ja koskettelemaan joitain esine- ja materiaalipareja. Havainnollisesti ja keskustellen heille selviää, miksi esineet ovat suojassa museon vitriineissä.

Ennakkotehtävä

Jokaisella perheellä on esillä esineitä ja kuvia, jotka ovat perheelle tai yksittäisille perheen jäsenille merkityksellisiä. Ne kertovat usein tapahtumista ja muistoista, jotka liittyvät perheen historiaan.

Anna oppilaille tehtäväksi kotonaan havainnoida ja kysellä vanhemmiltaan, **mitä** esineitä kodissa on esillä ja **miksi? Millaisia** merkityksiä niillä on? Tämän lisäksi pyydä oppilaita ottamaan kouluun mukaan heille itselleen tärkeä esine, joka kertoo jotain oleellista hänestä itsestään tai perheestään. Esine voi liittyä mihin tahansa osa-alueeseen lapsen elämässä, esimerkiksi harrastukseen.

Ennakkotehtävä puretaan koulussa ennen varsinaista museovierailua. Oppilaat saavat kertoa omista esineistään toisilleen pienissä ryhmissä tai vuorotellen koko luokalle käyttäen apuna seuraavia kysymyksiä.

Miksi valitsit juuri tämän esineen?

Mikä se on?

Mistä se on tehty?

Mitä esineellä tehdään?

Mistä olet esineen saanut?

Mitä esine kertoo?

Miksi se on sinulle tärkeä?

Esineiden esittelyssä voidaan käydä myös lyhyesti läpi, millaisia esineitä oppilaiden kotona pidetään esillä.

Ennakkotehtävän tarkoituksena on virittää oppilaita museovierailuun. Se auttaa lapsia ymmärtämään arkiesineiden merkityksen menneisyyden kertojina.

Ohjeet museovierailulle:

1. Saavuttuanne museoon ilmoittautukaa Arktikumin asiakaspalvelutiskillä. Jättäkää päällysvaatteenne ja reppunne naulakkoon tai lukittuihin kaappeihin. Kertaa oppilaiden kanssa, miten museossa toimitaan.
2. Pyydä asiakaspalvelutiskiltä, että he käyvät aukaisemassa luokkahuoneen oven valmiiksi kierroksen jälkeistä esineparien tarkastelua varten. Heiltä saat myös avaimen luokkahuoneen peda-kaappiin. Peda-kaapista löytyy omalta hyllyltään polkuun kuuluvat esineparit.

Kaapista löytyy myös opettajan kansio, jossa on polun ohjeet sekä näyttelysalikartta.
3. Siirrykää luokan kanssa Arktikumin alakerrassa sijaitsevaan Lapin maakuntamuseon perusnäyttelysaliin. Museon näyttelysalissa kuljettavan reitin ja esineiden paikat näet viimeisellä sivulla olevasta kartasta.
4. Ryhmä kulkee opettajan johdolla polun läpi esine esineeltä. Jokaiseen esineeseen liittyy tarina, joka valottaa esineiden taustoja sekä museon roolia eri näkökulmista. Tarinoiden lomaan sijoitetut kysymykset ja huomiot johdattelevat tarinaa eteenpäin ja auttavat lasta itse oivaltamaan esineiden merkityksiä ja museon tehtäviä. Voit kertoa esineiden tarinat myös omin sanoin. Sinähän tunnet parhaiten luokkasi.
5. Näyttelysalissa tehdyn kierroksen jälkeen mennään yläkerrassa sijaitsevaan Arktikumin luokkahuoneeseen.
6. Luokkahuoneessa tutustutaan pedagogiseen esineistöön, jolla havainnollistetaan lapsille, miksi esineet ovat museossa vitriinissä. Oppilaat vertailevat esine- ja materiaalipareja. Parin toisessa puoliskossa näkyy huolimattoman käsittelyn jäljet. Toisessa taas on otettu huomioon museoesineiden oikeaoppinen käsittely. Keskustelkaa esineiden vaurioista ja vaurioiden aiheuttajista. Huolimattomasti käsiteltyjä esineitä saa tutkia ja koskea.
7. Tutkimisen jälkeen pedagoginen aineisto palautetaan peda-kaappiin oikealle paikalleen. Lukitse kaappi. Lähtiessänne luokkahuoneesta sammuttakaa valot ja painakaa ovi lukkoon. Peda-kaapin avain palautetaan Arktikumin asiakaspalvelutiskille.

Mukavaa museovierailua!

Polulle valitut esineet:

Lautanen on tavallinen arkipäivän esine, joka voisi olla nykyäänkin käytössä. Se kertoo kuitenkin ainutlaatuisen tarinan.

Rovaniemen solki on ainutlaatuinen löytö. Sen alkuperään, merkitykseen ja käyttötarkoitukseen liittyy paljon olettamuksia ja tulkintaa.

Öljylamppu kertoo kulttuurin muutoksesta ja kehityksestä. Sen avulla voidaan vertailla samaan tarkoitukseen eri aikoina valmistettuja esineitä.

Nutukkaat ja paulanauhat kertovat siitä, kuinka ennen on hyödynnetty kaikki materiaalit, mitä porosta on saatu. Nutukkaat ja siihen kuuluvat paulat on valmistettu käsityönä.

Tarinoiden lukuohjeet

Esineiden tarinat on kirjoitettu normaalilla kirjasintyypillä. Tarinoiden lomassa on johdattelevia kysymyksiä, keskustelunavauksia ja huomioita, jotka on **lihavoitu**. Vastaukset kysymyksiin voivat tulla ilmi suoraan tarinasta. Jos näin ei ole, vastaukset ovat tekstissä *kursiivilla*. Kaikkiin kysymyksiin ei ole vastauksia vaan niiden tarkoitus on virittää vapaamuotoista keskustelua.

Esinetarinat

1. Lautanen

Täältä museosta löytyy ihan tavallinen, nykyisinkin joka kodista löytyvä syvä ruokailulautanen. **Mitä se täällä museossa tekee? Mitä teille tulee mieleen museosta? Mitä täällä museossa tehdään? Minkälaisia tehtäviä museolla on?**

Minäpä kerron teille tämän lautasen tarinan.

Silloin kun teidän mumminne ja pappanne isät ja äidit olivat nuoria, Suomessa käytiin sotia. **Tiedättekö te, mitä sota tarkoittaa?** Sodat koskettivat läheisesti myös Rovaniemellä asuvia ihmisiä. Eräs Rantajääskön perhe asui sotien aikaan Saarenkylässä. Perhe joutui lähtemään lopulta sotaa pakoon muiden lappilaisten tavoin. Turvaan lähdettiin Ruotsiin sekä etelämmäksi Suomeen. He pakkasivat mukaan kaiken, minkä vain saivat kuljetettua, mutta kotitaloon jäi kuitenkin osa heidän tavaroistaan. Jotkut naapureista piilottivat omaisuuttaan talojensa lähistölle. Sillä aikaa, kun Rantajääsköt olivat sotaa paossa, Rovaniemi paloi melkein jokaista taloa myöten. Myös talo, jossa he olivat asuneet, paloi maan tasalle.

Sodan päätyttyä, perhe pääsi palaamaan asuinsijoillensa. **Millaiselta tuntui palata takaisin?** Talon raunioista he löysivät ehjänä ainoastaan tämän lautasen. Sen pintaan liekit olivat polttaneet tummia kuvioita.

Elämä tuhkaksi poltetulla Rovaniemellä ei ollut helppoa, sillä puutetta oli kaikesta niin ruuasta, rakennustarvikkeista kuin käyttötavaroista. Lautasta käytettiin ahkerasti kotiinpaluun jälkeen. Perheen lapset muistavat, että raunioista löytyneeltä lautaselta söi jokainen perheenjäsen vuorotellen poronlihasoppaa. Myöhemmin perhe on pitänyt lautasta muistona tuosta ajasta.

Juttelimme, tuossa alussa siitä, mitä te tiedätte museosta ja sen tehtävistä. Museon tehtävä on kertoa kansan menneisyydestä eli historiasta ihmisten esineiden kautta. Arkipäivän esine voi olla historiallisesti arvokas, kun sillä on ainutlaatuinen tarina kerrottavanaan. Lautanen kuvastaa sodan hävitystä Lapissa. Samalla se kertoo sinnikkäiden suomalaisten selviytymisestä niukoissa oloissa sotien jälkeen.

2. Rovaniemen solki

Löytyykö jokaisesta kodista tällaista esinettä? Mikähän tämä on?

Täällä Rovaniemen alueella on asuttu jo tuhansia ja tuhansia vuosia. Maasta ja vedestä löydetyt esineet, esineiden kappaleet sekä asumusten pohjat kertovat kaukaisten esi-isiemme elämästä. Tämän soljen löysi vahingossa muuan koira, kun se kaivoi oman kotitalonsa pihamaata. Hiekan mukana esiin lennähtänyt muinaiskoru löytyi paikasta, joka on noin tunnin ajomatkan päässä Rovaniemeltä pohjoiseen päin. Solki on aika kookas ja painava.

Mistä materiaalista solki on teidän mielestänne valmistettu? *Metallista. Pronssinen solki, jonka etupuoli on paksusti kullattu.*

Solki oli löydettyessä poikkeuksellisen hyvässä kunnossa, vaikka se oli ollut maassa noin 1500 vuotta. Ehjää ja vahingoittumatonta korua ei osattukaan aluksi pitää kovin vanhana eikä arvokkaana. Siten se jäi moneksi kymmeneksi vuodeksi maatalon tyttären koriste-esineeksi, kunnes se löysi tiensä museoon asti.

Solki on todennäköisesti tullut kaukaa Norjan rannikolta Ounasjokea pitkin kulkeneen kauppamiesten tai muun varakkaan henkilön mukana Suomeen.

Minkälaisessa käytössä solki on voinut olla omana aikanaan? *Solki on liittynyt pukeutumiseen. Solki on ollut kiinnitettynä olkapään kohdalle viitassa tai muussa vastaavassa vaatekappaleessa.*

Solki on ainutlaatuinen löytö Suomessa ja samankaltaisia solkia on löytynyt vain muutamia Norjasta ja Ruotsista. Arvoitukseksi jää, miksi jo valmistusaikanaan arvokas ja harvinainen solki päätyi pienen järven rannalle Lapissa. On arveltu, että esine saattoi päätyä rantatörmälle kätkemisen, hukkaamisen, ryöstön tai esimerkiksi uhraamisen myötä.

Miksi museo pitää esillä tätä esinettä? *Museot asettavat näytteille myös vain harvinaisia esineitä. Solki on esillä, koska se ainutlaatuinen löytö. Se on esillä myös muista syistä. Soljen kaltaiset löydöt voivat kertoa jotain ihmiselämän eri puolista. Rovaniemen solki viestii siitä, että ihmiset liikkuvat pitkiäkin matkoja aikoinaan ja kauppaa käyntiin jo tuhansia vuosia sitten.*

3. Tilley-öljylamppu

Kenelle tämä esine on tuttu? Mikä se on? Öljylamppu Millainen valo siinä on? Himmeä ja pieni, kuten kynttilässä. Miksihän öljylamppuja ei enää käytetä? Mitä on tullut tilalle? Tilalle on tullut sähkövalaistus, hehkulamput, nyt yleisiä ovat led-valaisimet.

Kauan – noin 50–70 vuotta – sitten, kun mummonne ja pappanne olivat vielä lapsia, miehet saattoivat olla töissä suurilla metsätyömailla Lapin erämaassa koko pitkän talven. Näillä metsätyömailla, joita sanottiin savotoiksi, miehet kaatoivat puita, karsivat niistä oksat ja sahasivat ne tukeiksi. Tukeista tehtiin lautoja ja lankkuja rakennustarpeiksi sekä paperia.

Työ lumisessa metsässä oli raskasta sekä miehelle että hevoselle. Yhdellä metsätyömaalla saattoi olla miehiä töissä monta sataa ja hevosia tukkien kuljetukseen melkein saman verran. Koko talven miehet asuivat metsään rakennetuissa kämpissä. Vaimo ja lapset asuivat kotona ja vasta kevään tullessa metsätyöt loppuivat ja isä palasi perheensä luokse.

Hämärän talvipäivän miehet tekivät metsässä töitä. Illalla, kun tuli pimeää, he palasivat kämpälle syömään, saunomaan ja hevosia hoitamaan. **Seinällä olevia kuvia voi näyttää kertomuksen edetessä.** Pimeyden laskeutuessa joku jätkistä otti alas kämpän katossa roikkuvan Tilley-lampun, sytytti sen ja ripusti takaisin naulaan valaisemaan iltapuuhasteluja. Tilley-lamppuja käytettiin savottakämpillä, koska erämaihin ei ollut vedetty sähköä.

Juuri tämä lamppu on valaissut Meltauksessa, noin 50 kilometriä Rovaniemeltä pohjoiseen, ollutta savottakämpää noin 50–70 vuotta sitten. Tämä öljylamppu on hieman erikoisempi. Se valaisi tilan melkein yhtä tehokkaasti nykyinen sähkövalo. Lampun valossa kunnostettiin työkaluja, pelattiin korttia ja kerrottiin juttuja. Sen tuttuun kohinaan ja toisten äänten sorinaan väsyneimmän työmiehen oli helppo nukahtaa.

Huomasitteko, että Rovaniemen soljesta osattiin kertoa vain sen löytymisen tarina. Tämä öljylamppu on niin paljon uudempi, että siitä voidaan kertoa paljon enemmän. Lampusta tiedetään tarkalleen, missä sitä on käytetty ja kuka sitä on käyttänyt.

Museoon siis tallennetaan sellaisiakin esineitä, jotka kertovat kehityksestä: miten eri keksinnöt muuttavat ihmisten elämää. Me pystymme esineitä tarkastelemalla ja vertaamalla niitä vaikkapa nykypäivän elämään, näkemään miten ennen on eletty ja miten aika on muuttunut.

4. Nutukkaat

Me olemme nähneet nyt tavallisen arkipäiväisen lautasen, harvinaisen viitan kiinnityssoljen ja öljylampun. Kaikilla näillä esineillä on ollut joku käytännöllinen tarkoitus. Ennen tarpeelliset asusteet on valmistettu käsin käyttämällä saatavilla olevia materiaaleja. Tässä on esillä *Inarin naisen nutukkaat* ja niiden *paulanauhat*. Paulanauhoilla sidotaan nutukkaat tiiviisti jalkoihin, jotta lumi ei pääse jalkineen sisään. Nämä ovat esimerkkejä saamelaisten *duodjista* eli käsistöistä.

Mistä materiaalista nutukkaat on tehty?

Duodjin perinteisiä materiaaleja ovat porontaljat ja -nahka, suonilanka, villa, luu ja sarvi. Vitriinissä olevalla *jiekiöllä* eli nahanmuokkausraudalla pehmitettiin esimerkiksi poron *koipinahkoja*, joista valmistettiin nutukkaita. Esillä olevat Inarin mallin naisten nutukkaat ja niiden paulat on tehnyt **Ella Sarre** vuonna 1978.

Suonilanka valmistettiin poron jänteistä, jotka otettiin talteen teurastuksen yhteydessä. Jänteet kuivatettiin ja jaettiin säikeiksi, joita ohennettiin vetämällä niitä hampaiden välissä ohuemmiksi. Ohuet jänteet punottiin kierteelle, jolloin niistä tuli kestävämpiä. Nykyään on tavallista käyttää synteettisiä ompelulankoja.

Äimäneulalla ommeltiin erityisesti nahkatöitä, sormen suojana käytettiin sormustinta. Neuloja säilytettiin neulakodassa eli *äimäkotelossa*. Suonilankaa, sisnaa ja ompeluvälineitä löytyy vitriinin laatikoista.

Miten kengät valmistetaan nykyään?

Ennen teollista aikaa ihmiset valmistivat vaatteita, asusteita ja tarvekaluja luonnonmateriaaleista. Saamelaisille tärkeä materiaalin lähde oli luonnollisesti poro. Poronsarvesta on tehty työvälineitä, taljoista lämpimiä vaatteita ja kenkiä. Nutukkaiden valmistusmateriaali ovat erityisesti *koipinahat* eli porojen koivista saatu osa.

Nykyään luonnonmateriaalien tilalle ovat tulleet teollisesti valmistetut materiaalit. Edelleen kenkiä tehdään myös nahasta, mutta usein jalkineita valmistetaan tehtaissa käyttämällä synteettisiä eli keinotekoisesti valmistettuja materiaaleja.

Siirrykää Arktikumin luokkahuoneeseen.

Arktikum luokkahuoneessa tutkittava esineistö

Nosta oppilaille tutkittavaksi peda-kaapista seuraavat esineparit: turkikset, sarjakuvalehdet, valokuvat, metalliesineet ja posliinilautaset. Laita esineparit kiertämään oppilaille niin, että he voivat tarkastella esinepareja. Tarkoituksena on, että oppilaat vertailevat esinepareja ja miettivät, **mitkä tekijät vaurioittavat esineitä. Oppilaat saavat kosketella huolimattomasti käsiteltyjä esineitä ja materiaaleja.**

Kun esineet ovat kiertäneet jokaisella oppilaalla, **keskustelkaa** oppilaiden kanssa **esineissä näkyvistä vaurioista ja niiden syistä.** Tehtävän tarkoituksena on, että oppilaat oivaltavat, miksi esineet ovat museossa vitriinissä.

Esineiden vauriot

Valokuvat: kosteusvaurioita, likaisia tai rasvaisia sormenjälkiä, naarmuja ja muita kulutusjälkiä, kirjoitusta ja väärästä säilytystavasta johtuvaa kuvan sävykkyyden katoamista

Oravannahka: vääränlaisesta säilytysasennosta johtuvaa vääntymistä ja painumista (korva, häntä ja takajalka), sitkeä likatahra, kovakouraisesta käsittelystä johtuvaa karvanlähtöä

Posliinilautanen: kulumisvaurioita, värjäytymistä, todennäköisesti lämpötilan vaihteluista johtuvaa lasitteen halkeilua, halkeamiin pinttynyttä likaa, kultauksen kulumista

Sarjakuvalehdet: auringonvalon aiheuttamaa haalistumista ja paperin haurastumista, repeytymistä, likaisia sormenjälkiä

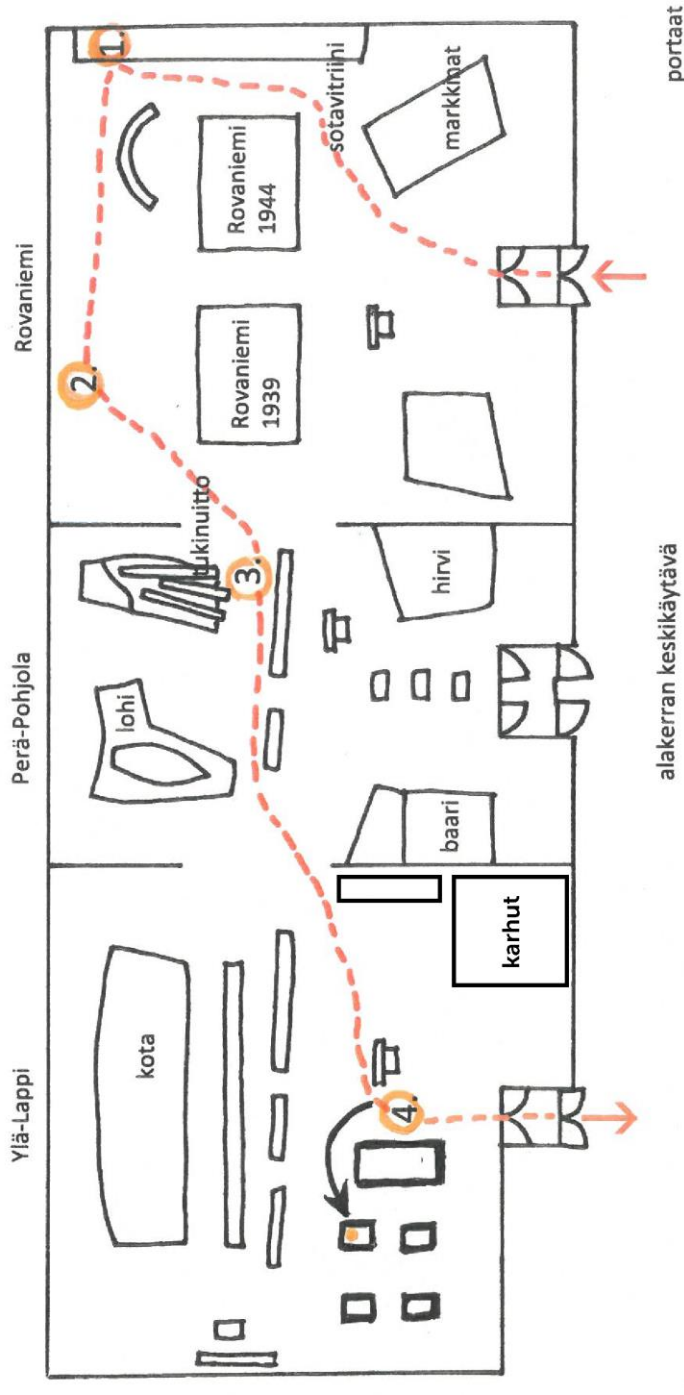
Metalliesineet: palamisen jälkiä, metallin syöpymistä, ruostetta

Voit kertoa esineitä tutkiessanne joitakin museoesineiden käsittelyyn liittyviä ohjeita:

Jokainen museoesine on korvaamaton. Esineitä liikutetaan ja kosketaan mahdollisimman vähän, koska jokainen kosketus kuluttaa esinettä ja lisää rikkoutumisen mahdollisuutta. Jos esinettä kuitenkin kannetaan, niin sitä kuljetetaan aina kaksin käsin. Esinettä ei koskaan nosteta korvasta tai muusta ulokkeesta, ettei se murtuisi tai katkeaisi. Esineiden käsittelyssä käytetään aina puhtaita puuvillakäsineitä, jotta käsissä oleva rasva ja lika eivät vahingoittaisi niitä. Esineitä käsitellessä hosuminen ja hätiköiminen on ehdottomasti kielletty. Ainoastaan museon henkilökunnalla on lupa koskea esineeseen ja heilläkin vain välttämättömissä tilanteissa.

Toisaalta museoesineitä ei kuitenkaan entisöidä. Kaikki käytön jäljet ja jopa vauriot ovat osan esineen elämästä ja niiden kuuluu näkyä esineessä. Esineitä pyritään säilytyksen ja näyttelyssä olon aikana suojaamaan auringonvalolta, kosteudelta, kuivumiselta, lämpötilan vaihteluilta ja kosketuksilta.

Kauan eläköön esine -polku

1. Lautanen
2. Rovaniemen solki
3. Tilley-lamppu
4. Nutukkaat ja paulanauhut